

KLINICKÝ SEMESTR V OBOROVÉM STUDIU PEDAGOGIKY NA PEDF UK

Jaroslava Vašutová

Klíčová slova: klinický pedagogicko-psychologický semestr, oborové studium pedagogiky, dílčí pedagogické dovednosti, sebereflexe, studentský projekt, studentská pedagogická konference.

Anotace: Článek informuje o projektu klinického semestru v oborovém studiu pedagogiky a shrnuje zkušenosti z jeho realizace v letech 1991-95.

O koncepci specifické praxe ve studiu učitelství nazývané klinický semestr a o některých zkušenostech s ním bylo pojednáno na stránkách časopisu *Pedagogika* již několikrát. Odkazují na články Solfronka [1], Solfronka - Mojžišové - Marinkové [2] a Klusáka [3]. Následující příspěvek by měl čtenářům doplnit mozaiku informací pro získání jasnější a úplnější představy o stále aktuální a diskutované součásti studia učitelství na PedF UK.

Cesty a východiska

Klinický pedagogicko-psychologický semestr (dále jen KLS) se zavádí do učebního plánu oborového studia pedagogiky na PedF UK počínaje rokem 1991/92 jako forma praxe. Záměrem je integrovat teoretické poznatky pedagogických disciplín a pedagogické a sociální psychologie s praktickými zkušenostmi ze školního prostředí do obsahového a časového celku, který zahrnuje ucelenou část studia učitelství v polovině magisterského studijního programu (tj. v 5. semestru).

Oborové studium pedagogiky je učitelské studium, ale pedagogicko-psychologická složka učitelské přípravy má ve srovnání

s ostatními učitelskými kombinacemi jiný charakter a je včleněna do učebního plánu studia pedagogiky jako oboru. Proto také byl projekt KLS vytvořen na jiném vědomostním základu a sleduje náročnější cíle, než je tomu v učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů.

Původní obsahový a organizační model KLS pro studijní obor pedagogika realizovaný v roce 1991/92 prošel mnohými změnami. Vyplynuly ze zkušeností získaných vyučujícími z katedry pedagogiky a katedry školní psychologie, ze zkušeností fakultních učitelů základních škol, kde probíhala praxe, a ze studentského hodnocení.

V letech 1991-1995 byly ověřovány různé varianty programu KLS jak z hlediska časového, tak i obsahového uspořádání. Najít optimální časovou variantu není snadné vzhledem ke studiu druhého aprobačního oboru a zároveň vzhledem k respektování programové kontinuity KLS. Neosvědčila se cesta „ob týden“, tj. týden na škole a týden na fakultě, a určité problémy přinesla i varianta celoesemestrálního pobytu studentů na škole. Ve druhém případě se projevila vysoká zátěž pro studenty, neboť kombinace pobytu na škole s absolvováním dalších pedagogických disciplín a několika hodin

druhého oboru se ukázala jako velmi náročná. Rovněž obsahové uspořádání KLS se od r. 1991/92 vyvíjelo tak, aby bylo časově efektivnější a podpořilo důsledné propojování teoretické, výcvikové a zkušenostní dimenze tak, jak to odpovídá záměru KLS.

Projekt a zkušenosti

Cíle

Hlavním záměrem klinického semestru v oboru pedagogika je umožnit studentům, aby poznali školu komplexně jako výchovně vzdělávací instituci s jejím školskopolitickým rámcem, konkrétními výchovnými a vzdělávacími úkoly, problémy a perspektivami. Studenti by se měli seznámit s organizací života školy, se strukturou profesionálních činností učitele, soustředit se na poznávání osobnosti žáka a jeho role ve vyučování, na školní třídu jako sociální skupinu, sledovat různá pojetí vyučování, orientovat se ve způsobu řízení školy. Studenti dobře porozumí školní realitě za předpokladu, že budou moci aplikovat již dříve získané teoretické vědomosti při kontaktu se školou.

Další cíle směřují studenty k získání důležitých pedagogických dovedností především v oblasti pedagogické komunikace a sociálního chování, k sebereflexi vyučovacích dovedností a formování pozitivních postojů k učitelské profesi. Neméně významný cíl je stanoven vzhledem k rozvíjení výzkumných aktivit studentů založených na empirických metodách pedagogického zkoumání školního terénu.

Organizace

V prvním roce uvedení do života byl KLS koncipován jako střídání pobytu ve škole s výukou obou aprobačních oborů na fakultě. Tento způsob se ukázal z hlediska průběhu KLS jako nevhodný, protože docházelo k narušení vazeb se školou, tříštění

úkolů, a tím k porušování programové kontinuity. V dalším roce se přistoupilo na variantu nepřetržité praxe, kdy neprobíhala výuka druhého aprobačního oboru. Každý semestrální týden byl zahájen jednodenním soustředěním studentů na fakultě, které bylo věnováno teoretické přípravě vztahující se k plnění praktických úkolů v daném týdnu. Praxe na škole probíhala 4 dny, průměrně 4 hodiny denně, a to po 10 týdnu. V závěru každého týdne se uskutečnil pracovní seminář k rozboru a hodnocení práce studentů a ke shrnutí získaných poznatků. V některých oborových kombinacích se projevilo jako určitý problém semestrální přerušení studia druhého aprobačního oboru (např. hudební výchova, cizí jazyk). Proto současné uspořádání, které však přináší studentům větší studijní zátěž, kombinuje nepřetržitý pobyt na škole při nižším počtu hodin s dalšími součástmi KLS a se studiem druhého oboru.

Od roku 1993/94 se zavádějí teoreticko-praktické výcvikové bloky a studentská pedagogická konference. Ta představuje završení KLS a je spojena se splněním studijních povinností. Další změna se týká semestrálního rozvrhu, kdy se připojují 2 hodiny pro studium druhého oboru.

Od roku 1994/95 se mění systém vstupních teoretických soustředění pro jednotlivé týdny. Ruší se přednášky ze školní pedagogiky a školní psychologie a je posílena kompetence vedoucích učitelů jednotlivých skupin studentů v teoreticko-praktické přípravě. Je rovněž posílen význam pracovních seminářů a blokových soustředění. Dochází také k redukci povinného týdenního počtu hodin stráveného na škole na 12 - 15 hodin po deset týdnů.

Řízená praxe na škole je vykonávána v malých skupinách studentů (6 - 8členných) pod vedením učitelů z katedry pedagogiky nebo katedry školní psychologie. Na školách jsou studenti přiděleni fakultním učitelům

podle druhého aprobačního oboru, nejlépe zároveň třídním učitelům, příp. výchovným poradcům.

Způsob vedení studentů v KLS je v kompetenci každého vedoucího učitele skupiny a fakultního učitele. Úkolem fakultního učitele je odborná pomoc při orientaci studentů ve školní praxi, v reálných školních situacích, pomoc při organizování aktivit studentů na škole, vedení v prvních profesionálních krocích a poskytnutí zpětné vazby. Vedoucí učitel skupiny se soustřeďuje na detailní rozpracování programu KLS vzhledem k podmínkám konkrétní školy, na odborné vedení při propojování teorie a praxe, vede pracovní semináře, poskytuje konzultace při řešení studentského projektu, hospituje a hodnotí. Úzce spolupracuje s fakultními učiteli. V souladu s rámcovým programem KLS uplatňuje své pojetí realizace KLS. Studenti mají možnost volby vedoucí učitele a tím i školy pro praxi.

Program a úkoly

Program KLS a konkrétní úkoly pro studenty jsou koncipovány tak, aby vedly k dosažení stanovených cílů a staly se východiskem pro hodnocení studentů. Projekt usiloval o to, aby teoretické vstupy byly vždy vztaženy ke školní praxi a neopakovaly se studentům již známé poznatky z dříve studovaných pedagogických a psychologických disciplín. Ne vždy se to dařilo v přednáškovém soustředění, neboť někteří přednášející se neodchýlili od svých stereotypů. To byl i jeden z důvodů, proč došlo k jejich zrušení.

Zařazení speciálně zaměřených výcvikových bloků na úvod KLS se ukázalo jako výhodné. Studenti jsou nyní lépe připraveni na některé školní situace. Jedná se o výcvik komunikativních dovedností, sociálně psychologický výcvik a mikroyučování s videozpětnou vazbou.

Významnou funkci v KLS plní pracovní semináře řízené vedoucími učiteli, kde studenti předkládají výsledky své týdenní práce ve škole, diskutují se aktuální problémy, vyměňují zkušenosti a připravují úkoly pro další týden. Příprava úkolů je důležitá. Studenti mají jasný plán i metodologii a mohou pracovat samostatně. Na konci týdne všichni studenti vystoupí se svými příspěvky ke sledovanému problému. Zkušenosti z praxe jsou konfrontovány s teoretickými poznatky a zařazovány do širšího kontextu. Studenti jsou za své výkony hodnoceni svými vrstevníky, skupinovým učitelem a někdy se uplatní i sebehodnocení.

Každý z deseti týdnů na škole má své tematické zaměření, které se promítá do konkrétních úkolů. Postupuje se obvykle od globálních otázek k dílčím problémům. Nejdříve se studenti seznámí se školou jako celkem, se strukturou žáků, školních tříd a učitelského sboru, režimem školy, s aktivitami školy a jejími aktuálními problémy. Navazují kontakt se svými fakultními učiteli, absolvují první hospitace k poznávání konkrétního školního prostředí.

Studenti co nejdříve navazují kontakt s vybranou školní třídou, kde se stávají „stínovými“ třídními učiteli. Provádějí analýzu své třídy z hlediska sociálních vztahů, prospěchu, aktuálních výchovných problémů apod. Dále se studenti zaměřují na pedagogicko-psychologickou diagnostiku jednotlivého žáka. Sledují práci třídního učitele a výchovného poradce, zajímají se o činnosti ředitele školy.

Zhruba od druhé poloviny KLS se připojuje problematika vyučování a učení. Hlavní pozornost je věnována otázkám učiva, pedagogické komunikaci, pojetí vyučování učitelem, nástrojům hodnocení žáků. Studenti hospitují např. u různých vyučujících téhož předmětu nebo mají vzájemné hospitace. Je mnoho podnětů, které skýtají hospitace

pro dovedení získaných zkušeností do obecně didaktické roviny. Studenti také prezentují vyučovací pokusy, které jsou posuzovány především z hlediska navázání kontaktů se třídou, úrovně verbální a nonverbální komunikace, přístupu k projektování vyučovací hodiny a jejího pojetí.

Vedle uvedených dílčích úkolů studenti přebírají běžné povinnosti svých fakultních učitelů, nejčastěji dozory a opravy písemných prací žáků, zúčastňují se třídních schůzek s rodiči, pedagogických rad a dalších aktivit školy.

V průběhu celého KLS studenti řeší projekt, který představuje studentský výzkumný úkol vztahující se ke školní praxi a k podmínkám dané školy. Studenti zvolí téma projektu a řeší je individuálně, nebo ve dvojicích, mohou pracovat i týmově. Projekty jsou obhajovány ve svých skupinách v závěru KLS a vybrané pak prezentovány na studentské pedagogické konferenci.

Studentská pedagogická konference má charakter vědeckého setkání. Kromě referátů a diskuse k nim se v jejím průběhu uskutěčňuje hodnocení KLS za přítomnosti fakultních učitelů nebo dalších zástupců škol, kde studenti působili, a vedoucích učitelů skupin. Konference je veřejná, jsou zváni učitelé a studenti pedagogické fakulty. Jejím významným rysem je, že ji studenti připravují a organizují samostatně, v duchu nepsaných pravidel pro odborná setkání. Seznamují se zde poprvé s určitou formou vědecké komunikace (referát, koreferát, diskuse).

Studijní povinnosti a ukončení KLS

KLS v oborovém studiu pedagogiky je uzavírán klasifikovaným zápočtem. V hodnocení studentů je zahrnuta úroveň plnění všech úkolů, aktivita na pracovních seminářích, celková účast, hodnocení fakultními učiteli (je veřejné a obvykle probíhá

poslední den pobytu na škole). Do hodnocení se promítá osobnost studenta a jeho pokrok v profesionální adaptaci. Konkrétně jsou hodnoceny následující studijní povinnosti:

- **projekt** v rozsahu 15 - 20 stran strojopisu a jeho obhajoba,
- **prezentace** dvou vyučovacích pokusů na základě přípravy a s následným rozbořením,
- **účast na činnostech školy,**
- **absolvoování** výcvikového soustředění (sociálně psychologický výcvik, mikro-vyučování),
- **návštěva, příp. krátkodobé pobyty na jiných typech** výchovně vzdělávacích institucí,
- **účast na konferenci** „Sondy do života naší školy“.

Závěrem

Klinický semestr po několika letech své existence ve studijním programu oboru pedagogika dospěl do stadia samostatného a nepostradatelného bloku v profesionální přípravě. Katedra pedagogiky bude nadále zdokonalovat projekt KLS v souvislosti s modulovým pojetím studia, které se na PedF UK zavádí od školního roku 1996/97.

Literatura:

- [1] SOLFRONK, J.: Reforma školy a její důsledky pro pojetí praktické přípravy učitelů. Pedagogika, 1991, 4, s. 457 - 466.
- [2] SOLFRONK, J. - MOJŽÍŠOVÁ, J. - MARINKOVÁ, H.: Projekt klinického semestru. Pedagogika, 1993, 3, s. 321 - 332.
- [3] KLUSÁK, M.: Klinický semestr a teoretická inspirace od učitelů z praxe. Pedagogika, 1994, 4, s. 389 - 401.